

ADATTÁR.

KÉT ADAT BALASSA BÁLINT ÉLETRAJZÁHOZ.

I. Balassa húségesküje.

Ismeretes Balassa életének az az epizódja, hogy midőn »jó ruhás legényekkel, vitéz ifjakkal« az erdélyi fejedelemségre áhító Békes Gáspárnak segedelmére sietne, Báthory István fejedelem hadnagyának Hagymássy Kristófnak a katonái súlyosan megbénítva fogságba ejtették. Békes Gáspár vállalkozása szomorú véget ért. A szentpáli csatában — jul. 10-én — egész hadiereje tönkre veretett. Sokan maradtak halva és sokan jutottak fogságba. A győztes fejedelem bosszujában elrettentő példát kívánt mutatni. A főbb foglyokat lefejeztette. Hogy Balassa Bálint élve maradt, azt fiatalságán kívül talán annak is köszönhetette, hogy, mint magyarországi nem folyt be a pártütés szervezésébe, s a széke-lyek fellázításába. Nyilván való volt róla, hogy nem pártszempontok, nem a Báthory iránti ellenszenv sodorták a kalandba, hanem fiatalos heve s a hadi dicsőség vágya.

A fejedelem megkegyelmezett életének, de szabadon nem bocsátotta. Fogságában aztán eleget elmélkedhetett a világ mulandóságán s kétes jövődjén. Az Istenbe vetett tántoríthatatlan hit adott erőt szenvedései elviseléséhez és reménységet szabadulására.

Irtam ez verseket keseredett szívvel
Istenhez kiáltván buzgó könyörgéssel,
Rakva lévén lelkem az jó reménységgel,
Éjjel nappal víván lelki ellenséggel.

írja egyik költeményében, melynek versfejei »Báthory« nevét adják. Ilyetén versekkel is igyekezett Balassa a fejedelem haragját enyhíteni s maga iránt szánalomra indítani. Mindenesetre nevezetes körülményeknek

kellott közrehatniok, hogy midőn a török porta Balassának a kiadatását több ízben erélyesen követelte, Báthory e követeléseknek mindannyiszor ellenszegült és megmentette foglyát a bizonyos haláltól.

Báthory ezen eljárása nyilván tanusítja hogy ő Balassát szerette, becsülte s később nem is tartotta szigorú fogságban, hanem »afféle szabad rab volt, kit csak becsületszava kötött oda« — mint Szilády Áron mondja ¹ — akit mindazáltal már csak a világra való tekintetből sem bocsáthatott szabadon. Mikor azonban Báthoryt a lengyel nemzet nagy többsége királyává választotta s 1576 máj. 1-én meg is koronázta, Balassának is ütött a szabadulás órája.

Hittel volt-e Báthory szolgálatára lekötelezve, vagy pedig a nagy uralkodó személyes tulajdonságai s iránta tanusított nagylelkűsége bilincseltek-e le Balassát, hogy kiszabadulása után nem tért vissza mindjárt királyához, hanem megmaradt továbbra is Báthory hűségében sőt Lengyelországba is követte? Báthorynak is érdekében állhatott, hogy új hazájában olyan magyar urak is könnyezzenek — legalább kezdetben — akik egyszerűen Lengyelországban is birtokosok. Balassa pedig ilyen volt.

Lehet — sőt, ha Gerlach följegyzéseinek teljesen hitelt adunk úgy is van, hogy nem mindjárt követte urát Lengyelországba, hanem csak az év végén, vagy a következő 1577. esztendő elején.

S ezzel Balassa életének egy eddig ismeretlen epizodja lesz előttünk világos. Meg tudjuk, hogy az 1577-ik esztendőt Lengyelországban Báthory István oldala mellett töltötte. Szilády eddig, pusztán föltevés alapján, azt tartotta róla, hogy »Erdélyből Sáros Patakra ment és rokonánál Dobó Ferencznél töltötte idejét.« Ez a föltevés annál kedvezőbb volt Sziládynak, mert ezzel egy másik föltevését — azt t. i. hogy az Eurialos és Lucretia szerelmi históriájának a szerzője, a »pataki névtelen« senki más, mint Balassa — kívánta valószínűvé, elfogadhatóvá tenni.

Más alkalommal talán lesz módomban kimutatni, hogy Balassa Bálint és Dobó Ferencz közt már ekkor sem volt az atyafiságos viszony olyan bizalmas, hogy Balassának Dobónál való huzamosabb időzését föltehetnők. De ha föltennők is, az alább közlendő hűségesküből nyilvánvaló, hogy Balassa bizonyos időt — a körülményeket egybevetve az 1577-ik évet — Lengyelországban töltött s ott olyasmit cselekedett, ami a magyar király iránti hűséggel össze nem fért.

De hát mit cselekedhetett? Az eskü okmány holmi pactumokról és promissumokról szól. De ezek aligha voltak valami trón felforgató, főbe-

¹ Gyarmathi Balassa Bálint költeményei. A magy. tört. Társulat megbízásából szerkeszté Szilády Áron. Bevezetés XIV. l.

járó dolgok. Felfogásom szerint Balassának azért kellett hűséget esküdni, mert erdélyi fogságából, melyet Miksa császár érdekében szenvedett, — kiszabadulván nem tért azonnal vissza királyához, hanem a Báthory szolgálatába állott. Már pedig Báthory István Miksa és uralkodóháza ellenében lett lengyel királylyá; könnyen érthető tehát, hogy a bosszuság és gyanakodás Miksa utódja Rudolf szívéből se tűnt el azok iránt, akik Báthory szolgálatából tértek meg az ő hűségére. Az ilyenekről alattomos szövetkezéseket, veszedelmes ígéreteket könnyű volt föltételezni még akkor is, ha azokat bebizonyítani nem lehetett.

Miért hagyta, mikor hagyta oda Balassa Lengyelországot? olyan kérdések, melyekre határozott feleleteket nem adhatunk, legfeljebb okoskodhatunk. Báthory kegyét aligha vesztette el, mert később is mindig nagy tisztelettel emlékezik róla, bajaiban hozzá folyamodik, felesége főútorának is őt választja. Bizonyosan hazája, vitéz magyar nemzete utáni rajongó vágyakozása miatt nem tudta az idegen légkört megszokni, vagy még inkább szívemésztő szerelmének tárgya vonzotta őt haza — vesztére inkább, mint boldogságára!

Hazajövetelének idejéről biztosabban a hűségeskü letétele idejének ismerete igazíthatna útba. Az eskütételi okmányból azonban a datum teljesen hiányzik. Az évet még pótolhatjuk, mert a királyi könyv, melyben ez egykorú bejegyzés foglaltatik, az évszámot csak a lap felső szélén szokta kitenni s magokban az illető lapon levő bejegyzésekben rend szerint csak így utal rá: »anno domini, quo ut supra.« Ezen a lapon pedig az »1578« évszám áll. Az előtte való lap alján a következő kis följegyzés olvasható: Rmus Do. Joannes Listhius eppus Jaurien. S. Caes. Mattis in Ungaria Cancellarius Pragae quinta Martii mortuus est anno 1577« — tehát más évről szól; a Balassa esküje után pedig ötödfél oldalt üresen hagyott a lajstromozó utólagos bejegyzésekre s a 68-ik lapon már 1580 évi oklevelek foglaltatnak.

E szerint tehát az 1578-ik év ellen nem lehet kifogásunk. Az időpont még közelebbi meghatározását illetőleg, ha figyelembe vesszük, hogy 1578 ápr 1-én Pozsonyban összetűzése volt Balassának Szkárosy György kameniczi tisztartóval: a bizonytalanság csak az év három első hónapjára terjed. Talán nem tévedek, mikor azt hiszem, hogy a febr. 2-án megnyílt pozsonyi országgyűlés tartama alatt, mint arra legjobb alkalomkor esküdött hűséget uralkodójának következőképpen:

Ego Valentinus Balassy de Gyarmath etc. Iuro per Deum vivum ac gloriosam dei genitricem virginem Mariam, omnesque sanctos et electos Dei, Quod suae Caesareae et Regiae Maiestati, domino meo cle-

mentissimo in omnibus fidelis et obediens ero, renuncians de facto omnibus pactis et promissis, si quae in Polonia, aut alias ubivis cum quibuscunque mihi intercessissent. Amicos majestatis suae pro amicis, inimicos pro inimicis habebō. Non interero neque consentio consiliis aut machinationibus quorumpiam, quae contra Majestatem Suam Caesarem palam vel clam forent, sed potius, si quae alia animadverterem Majestati Suae Caesareae fideliter pandam et revelabo. Et generaliter in omnibus rebus et negotiis ad servitia Majestatis Suae Caesareae pertinentibus ita me geram, prout Majestatis Suae Caesareae bonum, sincerum et fidelem servitorem et subjectum decet. Ita me Deus adjuvet, Beata virgo Maria ac omnes sancti et sanctae Dei.¹

II. Mikor halt meg Dobó Krisztina?

Erről a kérdésről Sziládynak Balassáról irt s már említett jeles életrajzában (Bevezetés XXXV. lap) ezt olvashatjuk: »Annyi Dobó Ferencz végrendeletéből bizonyos, hogy 1602-ben már nem élt. Krisztinának pedig 1590. jan. 3-án Sztropkó várában kelt végrendeletét Rudolf király ugyanazon évi martius 5-én erősítette meg, miről a felmutató férj gersei Pethő Gáspár értesített.«

Szilády ez adatot az orsz. Levéltárban levő kincstári Lib. reg. III. kt. 470. lapjáról vette. A datumbeli adatok azonban hibásan vannak kijegyezve. A forrásul szolgált kir. könyv szerint ugyanis Dobó Krisztina végrendeletét az oda hívott négy tanu jelenlétében egy iv papiroson magyar nyelven *január 25-én* állította ki Sztropkó várában.

Azóta Bécsből a m. kir. orsz. Levéltárba haza kerültek az *eredeti* királyi könyvek. Az ezeknek IV-ik kötetében foglalt ide vonatkozó bejegyzés teljesen megegyezik ezzel a másolattal, a melyből Szilády merített.

Mikor Dobó Krisztina végrendelezett, már akkor nem lehetett jó egészséggel; bizonyosan ágyhoz is szegezte nyavalyája. Halála nem sokáig késhelett. Ha figyelembe vesszük, hogy férje Gersei Petheő Gáspár *márcz. 15-én* (és nem márcz. 5-én) már kieszközlte a végrendelet érvényességéhez a királyi jóváhagyást s ha számításba vesszük azt az időt, a mit a holttest eltakarítása s az akkori viszonyok közt a Sztropkóról Prágába való utazás — kivált télviz idején — igénybe vett s ha nem hagyjuk figyelmen kívül azt az időt sem, amibe a királyi consensus kieszközlése s arról az okmány kiállítása került: Dobó Krisztinának a halálát, legmegközelítőbb számítással, 1590. év február havának első felére tehetjük.

¹ Orsz. Ltár Bécsi lib. reg. IV. kt. 62. lap.

Megerősíti e föltevésünket még Zemplén vármegyének 1590. márcz. 13-ki törvényszékén hozott határozata, melylyel Zokoly Miklósnak Dobó Krisztina és férje Balassa Bálint ellen még 1586-ban indított perét, *Dobó Krisztina halála következtében*, Dobó Ferencre, mint Krisztina birtokainak tulajdonosára szállította át.¹

Ime különben a királyi könyvben található bejegyzés:

Anno domini quo supra (t. i. 1590.) in arce regia Pragensi *decima quinta die mensis Marty* datae sunt et emanatae literae Sacratissimae Caesareae regiaeque Majestatis confirmationales in dupplici papiro patenter confectae, sigilloque ejusdem secreto, quo ut rex Hungariae utitur ab intus in margine inferiori impressivae et propriae manus suae Majestatis subscriptione de more communitae. Quibus mediantibus sua Majestas ad humillimam supplicationem Fidelis suae Majestatis Magnifici Gasparis Petheő de Gerse aliorumque legatariorum testamentum dictae dominae Christinae Dobo in uno arcu papiri ac per totum lingua hungarica conscriptum in arce Stropko die *vigesima quinta mensis January*, proxime elapsi anno praesenti nonagesimo supra millesimum et quingentesimum emanatum, sigilloque ejusdem quondam dominae Christinae Dobo manusque ipsius subscriptione necnon aliis quatuor sigillis testium advocatorum roboratum et consignatum, quo mediante eadem quondam domina Christina Dobo certam ultimam de diversis suis bonis et rebus mobilibus testamentariam dispositionem fecisse dinoscitur, non abrasum, non cancellatum, neque in aliqua sui parte suspectum, sed omni prorsus vitio ac suspitione carentem ratum, gratum et acceptum habendo approbavit, roboravit et confirmavit, in quantum illud rite ac legitime ac sine aliquo dolo et fraude est confectum, viribusque ejusdem veritas suffragatur, ac ea solum, quae in illa specialiter et non generaliter exprimuntur pro inde ac se praesentibus literis nostris de verbo ad verbum insertum esset pro dicto Gaspari Petheő caeteris legatariis, ipsorumque haeredibus universis salvo jure alieno.²

DR. ILLÉSSY JÁNOS.

LISTI LÁSZLÓ ÉS WESSELÉNYI FERENCZ NÁDOR

Az »*Irodalomtörténeti Közlemények*« mult évi IV. füzetében dr. Illéssy János Listi László életére vonatkozó adatokat közölván, előre bocsátja hogy nekem sem sikerült »*a problematikus egyéniséget*« kétségbe vonhatatlan világitásba helyezni, a mint ezt az álláspontot ellen »*emelkedett szövegek mutatják*«, és hogy — meggyőződése szerint igen sok

¹ Orsz. Ltár Neo. reg. act. fasc. 1728. No. 11.

² Orsz. Ltár. Bécsi lib. reg. IV. kt. 603. l.

része van még »*e misztikus férfit*« élettörténet-ének, a miket csak »*kéz-
zel fogható adatok tehetnek bizonyossá*« (i. h.)

Egyszóval nincs megelégedve munkámmal, a miről én nem te-
tek. Igérem azonban hogy ha majd az ilyen pusztá vádaskodás helyett
concret dolgokkal áll elő: megfogok felelni az ő »*szózatára*« is.

Van azonban e mindössze is néhány sorból álló bevezetésnek egy
olyan passusa, a melyre már most válaszolnom kell, mert az nem szemé-
lyemre, hanem a historiai igazságra vonatkozik. Ugyanis azt állítja Illéssy,
hogy én Wesselényi Ferencz nádort *a lehető legkedvezőtlenebb színben*
tüntetem föl, világosabban szólva, hogy történetünknek nagy és kimagasló
alakját, méltatlan és igazságtalan váddal terhelem.

Elösmerem hogy súlyos ítéletet mondok Wesselényinek a Listi pör-
ben való szerepléséről, de tagadom, hogy ítéletem igazságtalan volna.

Munkámban ugyanis azt állítom, hogy a nádor 40 ezer frtos
ajándékot fogadott el Listi Lászlótól, és mikor már a *kihallgatott tanuk*
a gróf ellen emelt vádakát (*hamis oklevél készítés, gyilkosság, gyermek-
csempészés, gyujtogatás, méregkeverés* stb.) bőségesen igazolták: Leopold
király 1661 május 2-án kelt rendeletével a törvényes eljárást felfüggesztette.
Ez ok és okozat közötti össze függés olyan világos, a mellék körülmények
olyan ékes szólóan beszélnek, hogy én levonom azokból magamnak a
következtetést, irván eképen: Listi László . . . »*az ország legfőbb birá-
ját nyerte meg gonosz ügye pártfogójának; kimondhatjuk bátran e
súlyos vádat, megvesztegette a nádort*«.

A bizonyításra szolgáló okleveleket nem láttam szükségesnek egész
terjedelmükben közölni, hanem összegezvén a bennök foglaltakat, annak
rendje és módja szerint beszámoltam forrásaimmal, hogy a ki meg nem
nyugszik ítéletemben utána nézhessen a dolognak és személyesen győződ-
jék meg az igazság felől.¹

Ezt bizony Illéssy ur is megcselekedhette volna, még pedig minden
nagy maga megerősítése nélkül, mivelhogy az általam idézett okmányok
épinséggel az *Országos Levéltárban* őriztetnek. De úgy látszik nem vett
magának ennyi fáradságot, a min én mód felett csodálkozom, mert hiszen
saját vallomása szerint — szereti a kétségbe vonhatatlan világosságot,
legkivált pedig »*a kézzelfogható adatokat*«

No hát talált is egy ilyen kedve szerint való adatot, nevezetesen
a nádori kancelláriának bizonyos 1661. május 7-én kelt fogalmazványát
melyben a pozsonyi káptalan utasítatik, hogy Listit, a nádor elnöklete

¹ Az idézetek munkám dr. Illéssy által használt kiadásának 44 lapján
olvashatók.

alatt összeülendő rendkívüli törvényszék elébe idézze. E nagy fölfedezés után ünnepélyesen konstatálja, hogy íme, a Komáromy által fejtegetett »adóssági ügy« sem akadályozta a nádort abban, hogy legfőbb bírói tisztét teljesítse. Egy szó mint száz, — Wesselényi ártatlanságának — czikkiró meggyőződése szerint az a legfényesebb bizonyítéka, hogy a pörbe hívó parancsot Listi ellen kibocsátotta »*még pedig öt nappal azután, hogy a király felfüggesztette az eljárást*« (i. h.)

A datumokra ugyan kár volt olyan nagy súlyt helyezni, mert hiszen pár sorral alább épenséggel ő konstatálja, hogy Wesselényi későn, 1661. május 9-én kapta meg az uralkodó rendeletét, de nem tesz semmit, összeomlott volna azért a szép következtetés enélkül is.

Mert bizony mondom, szomorú dolog volna, ha az itélő fölfogást olyan alárendelt szempontok is befolyásolhatnák, mint a milyen alárendelt kérdés valamely pör meritumára és a bíró jellemzésére nézve, az idéző levél kibocsátásának chablon-szerű ténye. Mintha csak a sarokba szoritott prokátort hallanám, a ki a megvesztegetéssel vádolt bíró ártatlanságát azzal bizonyítgatná, hogy hiszen kifogástalanul megidézte a feleket a terminusokra.

Különben is azzal a valósággal szemben, hogy Magyarország nádora mint bíró, negyvenezer forintos ajándékot fogadott el a *jövőben teljesítendő szolgálatokért* egy olyan notorius gazembertől, a kinek fejére a hóhér-pallos már már lecsapni készült: halomra omlik minden okoskodás.

Hogy pedig Wesselényi Ferencz nem csak elfogadta az ajándékot, hanem meg is szolgált érte, ezt az alább következő három rendbeli oklevéllel, a historiai igazság érdekében, be fogom bizonyítani.

Mikor a korona-ügyész megindította az eljárást Listi László ellen, a gróf, mielőtt még a pozsonyi káptalan az elrendelt vizsgálatot teljesítette volna, 1661. április 26-án szerződésre lépett a náddal, és azt a 40000 frtot, melylyel édes anyjának Gyulaffy Zsuzsánnának tartozott, elengedte, oda ajándékozta neki, mostani és jövődöbeli sok jó akaratjáért „*melyekkel ő nsga (t. i. a nádor) igéri magát minden istenes és törvény szerint való igazságomban.*“

Erről szól az I. sz. oklevél, melynek világos értelméhez bővebb magyarázat nem szükséges. Hangsúlyozzuk azonban, hogy *Bécsben kell* és hogy Listi arra kötelezte magát benne, hogy a *mikor a nádor kívánni fogja*, az ajándékozási okmányt édes anyjával együtt hiteles helyen is kiállíttatja.

Ennek utána, április 30-án megkezdődött a vizsgálat, de a felől

úgy látszik már nyugodtan alhatott Listi. Mert mialatt a tanuk hajmerezető dolgokat vallottak ellene s az örökségre vágyó atyafiak türelmetlenül várták elítélését: az alatt a király utasította a nádort, hogy a pört azonnal függeszse föl.

Három nappal azután, hogy az uralkodó rendelkezését megkapta a nádor — tehát 1661. május 12-én a pozsonyi káptalannak két kánonokja jelent meg Köpcsény várában, a kik előtt Listi László és Gyulaffy Zsuzsánna ünnepélyesen bevallották ezt a sokat emlegetett 40 ezer forintot Wesselényi Ferencznek.

Erről szól a II. sz. oklevél.

A nádor tehát — a bécsi szerződés értelmében — az ajándékozási okmányok hiteles alakban való kiállítását tőstént követelte, mihe.lyest a pör felfüggesztését elrendelő mandatum kezéhez érkezett. *Sapientia sat.*

Lélektanilag fölöttébb jellemző, hogy míg Listi az I. és II. sz. oklevélben az ajándékozás célját csak bizonyos tartózkodással említi, a maga »igazságára,« főképp pedig a nádor kegyelmes jóakarátára hivatkozván: addig az utolsó okmányban, — melylyel birtokait édes anyjának köti le, — már úgy lép föl mint a ki elvárja és megköveteli a pártfogást, mert jól megfizetett érette.

Arczátlan czinizmussal hirdeti, hogy *Wesselényi a fiscus pörében az ő ártatlanságának védelmét magára vállalta, sőt leplezetlenül ki-mondja, hogy a 40 ezer frtot azért kapta, hogy keyyelmet szerezzen neki.*

Magyarország nádora az ő szemében többé nem a rettegett bíró, hanem büntárs volt.

Most már az elfogulatlan józan olvasóra bizom annak a megítélését, hogy vajon igazságtalanul vádoltam-e Wesselényi Ferenczet? És ha t. barátom, dr. Illéssy János, az elmondottak daczára is hiszi, hogy a pörben bekövetkezett meglepő fordulat okát, *a nádoron kívül álló tényezőkben kell keresni*: beteljesedik rajta az Evangelium mondása, hogy *boldogok azok a kik hisznek* etc.

I.

Én gróff köpcsini Lisztius László, adom tuttokra mindeneknek az kiknek illik, hogy asszonyom anyámnak ő nagyságának tekintetes, nagyságos Gyulaffy Zsuzsánna asszonnak volt adós méltóságos gróf hadadi Wesselényi Ferencz uram ő nsga, magyarországnak palatinusa *negyven-ezer magyar forinttal*, melyet felül megírt asszonyom anyám nekem adott és engedett mind életében s' mind testamentumában, úgy hogy valakinek én akarom adni, annak adhassam és valamint akarok rulla

disponálni úgy disponálhassak. *Meggondolván azért én is megemlített palatinus uramnak ő nagyságának hozzám való kegyelmességét s' mind jelen lévő s' mind jövőendőbeli sok rendbeli jó akarattját, melyekkel ő nagysága igéri magát minden istenes és törvény szerint való igazságomban: attam és ajándékoztam s' engedtem azon felül megnevezett negyvenezer forint adósságot mindenestül tekintetes, méltóságos megnevezett palatinus uramnak és méltóságos gróf rimaszécsi Szécsi Anna Mária asszonnak ő nsga szerelmes házastársának és ő nagyságok maradéjkoknak, successorinak és legatariussinak in perpetuum, tudván kiváltképen ő nagyságoknak közel való vérségeket és atyafiságokat az én szerelmes asszonyom anyámrul ő nagyságáruul.¹ Ugy engedtem és attam pedig az felül megirt summát ő nagyságoknak és megemlített maradéjkoknak, hogy soha sem én, sem senki más, megnevezett méltóságos palatinus uramon ő nsgán sem szerelmes házastársán, avagy maradéjkokon, successorokon és legatariussokon meg ne vehesse, sem ne keresse semmi uton módon és kigondolt szin alatt, mivel azont én ő nsgoknak mint sajátomat szabad jó akaratomból adtam és engedtem meghihatatlanul és másolhatatlanul, sőt ha Isten asszonyom anyámat meggyógyitaná is, én fogadom és obligálom magamat, hogy soha az én kötésem ellen, asszonyom anyám ő nsga is több vagy más dispositiót nem téssen, sőt közünket többé az megirt adósságbeli summához nem mondgyuk és avatjuk sem titkon sem nyilván, sem asszonyom anyám sem én, sem maradékaink successorink és legatariussink. Mely felül megirt kötésemet ha én Lisztius László vagy asszonyom anyám meg nem állanók, tehát én Lisztius László duplumon, ugymint kétszerte való negyvenezer azaz summa szerint nyolczvanezer forinton convincáltassam méltóságos palatinus uram ő nsga, szerelmes házastársa successori és legatariussá ellen, adván arra hatalmat ő nagyságoknak, hogy ha ezen kötésemet felbontanám in toto vel in parte, tehát ő nsgok in tali casu egy ítélőmestert csak házatul is kihihassanak akármely időben, abscissis omnibus juridicis remediis scilicet contradictione, inhibitione, repulsione, revocatione, retractione novo judicio, appellatione, mandatis contrariis, tempore, belli vindemiae, dietae generalibus vel brevibus judiciis, aliisque universis hactenus excogitatis vel excogitandis juris cautelis, az két negyvenezer forintig akármely névvel nevezendő javainkból, akár Erdélyben s' akár Magyarországon levőből ő nsgok plenaria és omnimoda satisfactiót tétethessenek. Ezen kötésemet pedig tartozom authentice vagy káptalanban vagy egyéb authentica personák előtt kiadni és fatealni ő nagyságoknak *valamikor kívánni fogják ő nsgok*. Kiről adtam ez kezem irásával és pecsétémmel megerősített leveletem ő nagyságoknak. Datum Viennae die 26 mensis aprilis Anno Domini Millesimo sexcentesimo sexagesimo primo.*

G. Listius László, s. k.
(P. H.)

(Országos Levéltár N. R. A. fasc. 245. m. 40.)

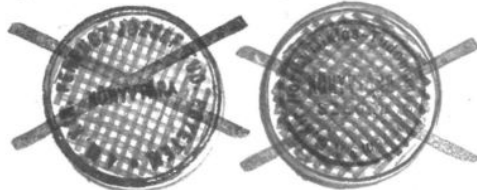
¹ Gyulaffy Zsuzsánna előbb Wesselényi Pál hitvese volt.

II.

Nos Capitulum Ecclesiae Poseniensis Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos ad instantiam et legitimam requisitionem generosae ac magnificae dominae Susannae Gyulaffy, spectabilis ac magnifici condam domini francisci Listius de Köpchen, relictæ viduae et illustrissimi domini Comitis Ladislai Listius de praedicta Köpchen filii ejusdem praefatae dominae Susannae Gyulaffy ex memorato condam Domino et marito suo suscepti et progeniti duos e medio nostri nempe admodum Reverendos dominos Matthiam Hannula et Georgium Borcziczky alias fratres et concanonicos nostros ad infrascriptam et praesentibus insertam fassionem exaudiendam et excipiendam ac nobis suo modo referendam nostro pro testimonio exmiseramus fide dignos. Qui tandem exinde ad nos una reversi nobis fideliter et sub juramento suo in generali Regni Decreto superinde expresso retulerunt eo modo. Quo modo ipsi die duodecima praesentis mensis May et anni millesimi Sexcentissimi sexagesimi primi currentis erga praetitulatos dominum Ladislaum Listius et dominam Susannam Gyulaffy matrem ejusdem in et ad arcem Köpchen in Comitatu Mosoniensi existentem et habitam personaliter accessissent, ibidemque iidem dominus Comes Ladislaus Listius et domina mater ejusdem Susanna Gyulaffy personaliter reperti atque coram iisdem dominis fratribus et testimoniis nostris personaliter constituti, matura prius et exacta intra se animorum suorum deliberatione praehabita, sponte et libere vivaque vocis suae oraculo fassi sunt pariter et inscriptis idiomate hungarico eandam suam fassionem exhibuerunt eisdem et praesentarunt hujusmodi sub tenore:

My Gyulaffy Zsuzsánna néhai tekintetes és nsgs Listius Ferencz uram ő kglme meghagyott özvegye és gróff Köpcheni Listius László, valljuk ez levelünknek rendében sőt adgyuk tuttára mindeneknek az kiknek illik, hogy noha az elmúlt időknék forgásiban méltóságos gróff Hadady Wesseleny Ferencz urunk ő nsga, nemes Magyarország palatinussa nekünk maradtolt volt adóssá negyvenezer magyar forintokkal, mindazon által meggondolván megirt palatinus urunknak ő nsgának hozzánk való kegyelmességét s' mind jelen levő s' mind peniglen jövendőbeli sok rendbeli jó akarattját, melyekkel ő nsga igéri magát minden istenes és törvény szerént való igazságunkban, attuk, engedték és ajándékoztuk azon felyül megirt negyvenezer forint adósságot ő nsgának tekintetes és méltóságos Palatinus urunknak ő nsgának és az ő nsga szerelmes házastársának stb. stb. stb. (A pozsonyi káptalan kiküldött kanonokjai által írásba foglalt fassio további részeiben csaknem szóról szóra megegyezik azzal a kötelezvénynyel, a melyet gr. Listius László 1661. april 26-án adott magáról Wesselényi nádornak, megtoldatván még a nádor nagyobb biztosítására szolgáló következő ponttal:

»Sőt ha medio tempore azon megirt summa pénzrül valami obligatoria levelek találkoznának, azokat is vigore praesentium annihilaljuk, cassaljuk, mortificalljuk és semmivé tesszük, soha semminémű közünket azon summa pénzhez se titkon se nyilván nem avatván.«

Super qua praetitulorum dominae Susannae Gyulaffy et filii ejusdem Ladislai Listius facta coram annotatis dominis fratribus ac testimoniis nostris et celebrata praesentibus de verbo ad verbum sine diminutione vel augmento inserta et inscripta fassione ad fidelem eorundem dominorum fratrum ac testimoniorum nostrorum relationem praesentes literas nostras testimoniales jurium futuram ad cautelam necessarias sub sigillo nostro capitulari et authentico extradandas duximus et concedendas. Datum Sabbatho proximo post Dominicam Jubilate. Anno domini Millesimo sexcentesimo sexagesimo primo.

Lecta per lectorem.

(Eredetije az Országos Levéltárban. Hátlapján a pozsonyi káptalan pecsétjével s' a következő egykoru föllirással: »*Par fassionis Ladislai Listius pro fisco regio.*« N. R. A. fasc. 104. m. 2.)

III.

Nos capitulum Ecclesiae Poseniensis. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos ad instantiam et amicabilem requisitionem Illustrissimi Domini Comitis Ladislai Listius de Köpchen, filii olim spect. ac magnifici Francisci Listius de praefata Köpchen ex generosa ac magnifica domina Susanna Gyulaffy de Ratoth consorte suscepti ac progeniti, duos e medio nostri nempe admodum reverendos dominos Mathiam Hannula et Georgium Borciczky stb. stb. (*mint a II-ik sz. oklevélben*) . . . ibidemque dominus comes Ladislaus Listius personaliter repertus, atque coram iisdem dominis fratribus ac testimoniis nostris personaliter constitutus oneribus et quibuslibet gravaminibus universonum haeredum ac posterorum, fratrum item suorum proximorum et consanguineorum suorum, quorumlibet, quos videlicet infrascriptum tangeret et concerneret, tangereve et concernere posset negotium, quo modo libet in futurum per omnia in se assumptis et levatis matura prius et exacta, intra se animi sui deliberatione praehabita sponte et libere vivaeque vocis suae oraculo fassus est pariter et retulit coram iisdem testimoniis nostris in hunc modum.

Quomodo idem fatens certis suis necessitatibus ad praesens summe urgentibus evitandis, incitatus, notanter autem quod *sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis fiscus, certam causam articulare contra eundem fatentem movisset, et eandem Causam excellentissimus Dominus comes franciscus Wesseleny de Hadad, alias Regni Hungariae Palatinus in se, in defensam innocentiae domini comitis fatentis assumpsisset ita tamen quod praefata generosa ac magnifica domina Susanna Gyulaffy de Ratoth domina mater ejusdem domini fatentis Ladislai Listius et genitrix, illos quadraginta mille florenos quibus vigore certarum literarum suarum obligatarum ex Capitulo Jaszoviensi emanatarum obligabatur, eidem excellentissimo domino Comiti palatino, vigore aliarum literarum nostrarum Capituli Poseniensis cedere debuerit et per omnia condonare.* Motus itaque his suis necessitatibus dominus comes fatens et materna charitate que ipsum protexit,

in signum benevoli sui animi et certae ac evidentissimae gratitudinis; prout antea etiam fecisset in Capitulo Jauriensi vigore aliarum literarum fassionium, feria quarta proxima post festum beati Martini Episcopi et confessoris anno domini 1659, universa et qualibet bona et iura possessionaria sua Köpcheniensia, una cum arce Köpchen, item portiones possessionarias in Körtvelyes, Horvat Jarendorff et Edlestall possessionibus sic dictis, omnino in Comitatu Mosoniensi adjacentes habitis, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis, quibuslibet ovibus allodiaturis, frumentis etc in et pro quinquaginta novem millium quadringentorum et viginti duorum florenorum hungaricalium summa inscripsisset, dedissetque et assignasset; ita nunc et denuo super praespecificatam summam 59422 flor. hung. praetacta universa sua bona, totalem videlicet et integram suam portionem intra et extra Moenia arcis et pertinentiarum Köpchen, quam hactenus optimo jure successorio possedisset; totales item et integras portiones possessionarias in oppido *Köpchen* et possessionibus Horvát *Jarendorff*, *Körtvelyes* et *Edlestal* dictis, in comitatu Mosoniensi existentes et habitas, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis, quibuslibet allodiis et allodiaturis, terris arabilibus cultis et incultis, agris, pratis etc. etc. . . . sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus et habitis: Eidem praetitulatae dominae Susannae Gyulaffy de Ratoth matri suae et genitrici charissimae et per eam successoribus et legatariis eiusdem utriusque sexus universis, *in et pro praenotata summa quadraginta millium florenorum, quam excellentissimo domino comiti Francisco Wesseleny palatino in gratiam ipsius fatentis condonavit*, juxta vim, tenorem et continentiam praetactarum literarum Capituli Jaszoviensis, super iisdem quadraginta millibus florenis emanatarum dedisset, vendidisset, inscripsisset et hypothecasset. Dando insuper et attribuendo omnimodam potestatis et autoritatis facultatem rehabendi quae ex praescriptis suis portionibus, titulo quocunque prae manibus reverendorum Patrum Jesuitarum posoniensium, egregiorum item Joannis Frank, Georgii Kamper, Valentini Szente, Domsicz Ulrik Lidli lanionis defacto haerent et haberentur, his per expressum declaratis conditionibus.

Primo ut in collationibus domini fatentis in oppido Köpchen fideles suos servitores juxta contenta eorum inscriptionalium seu literarum fassionium domina mater pacifice permittat conditionesque observare teneatur sitque obligata.

Secundo ut Antagonistas et contrariantes domini fatentis evitet et consilia eorum societatesque removeat.

Tertio ut in dirigendis bonis possidendisque loci hujus consuetudini et usui se applicet, accomodetque.

Quarta ut summa praesentis fassionis apud excellentissimum palatinum quadraginta millium florenorum habita, priori summae praenotatae juxta fassionem Jauriensem super augeatur specificative sicut promissum est.

Quinto ut puncta et conditiones in literis fassionibus causa possidendorum bonorum arcis Köpchen, ejusdemque pertinentiarum, cum his ut antea promissum est, per ipsum fatentem et per dominam matrem inviolabiliter utrinque observetur.

Hoc per expressum declarato si successu temporis idem fatens, consanguinei et successores aut alii quippiam dictam Arcem portiones possessionarias una cum pertinentiis a praefata domina aut legatariis habere et ad se se redimere vellent, vel sub quocunque praetextu aut quovis exquisito colore eandem et legatarios exturbare niterentur, prius depositis deponendis fiat occupatio, dictamque summam uti praemissum est praelibatae dominae Susannae Gyulaffy de Ratoth et legatariis deponere et persolvere teneantur, praetendentes sintque obligati, alioquin donec eidem dominae, suisque legatariis de praefata summa pecuniaria de toto ac plano quo ad plenum satisfactum non fuerit de dictis bonis, cedere nihil debeant; prout dedit, vendidit, inscripsit et hypothecavit, coram iisdem fratribus et testimoniis nostris. Assumens nihilominus idem fatens et quorum onera superius assumpsisset nominibus et in personis memoratam dominam matrem Susannam Gyulaffy et per eandem legatarios et successores uniusque sexus universos, inquieto pacificoque dominio ac usu praescriptorum bonorum Köpcheniensium, contra quosvis legitimos inpetitores causidicos et actores propriis suis curis, laboribus, fatigiis expensis tueri, protegere et defensando conservare velle etc. etc. Super qua praetitulati domini Comitis Ladislai Listius facta coram annotatis dominis fratribus ac testimoniis nostris, celebrataque fassione ad fidelem eorundem dominorum fratrum ac testimoniorum nostrorum relationem praesentes literas nostras fassionales iurium futuram ad cautelam necessarias, sub sigillo nostro Capitulari et authentico extradandas duximus et concedendas. Datum Sabbatho proximo post Dominicam Jubilate. Anno Domini Millesimo sexcentesimo sexagesimo primo praenotato.

LECTA PER LECTOREM.

(Eredetije az országos levéltárban. Hátlapján pecséttel s a következő fölírásokkal: »*Par pro fisco regio*« Más egykoru kézzel »*fassio comitis Ladislai Listius super flr. 40.000 domino comiti Palatino gratis censis*« N. R. A. fasc. 104. m. 1.)

DR. KOMÁROMY ANDRÁS.

ZRINYI MIKLÓS HALÁLÁRÓL.

Thallóczy Lajos szivessége folytán közölhetjük az érdekes levelet, a mely a költő Zrinyi Miklós halála hírének Bécsbe érkezteről szóló tudósítás. Egyrészről Bethlen Miklósnak hiteles leírásához csatlakozik, másfelől Fraknói Vilmosnak felette becses közleményét (*Zrinyi Miklós pályájának vége*. Tört. Tár. 1894. 577. l.) teszi teljesebbé.

A levél írója Leslie Walter, 1665-ben konstantinápolyi követ, a ki a levélben említett arany-gyapjút azután kapta meg. Kutatta a Corvina maradványait is. Neje Dietrichstein Anna hgnő volt. A levél Dietrichstein hghhez, I. Lipót udvarmesteréhez volt intézve.

Durchleuchtiger Hochgeborner Fürst

Gnädiger Herr. Aus meinem letzten werden Euer Frtl: Gn (Fürstliche Gnaden) vernommen haben, das damahls die Post nicht angelangt, hab also Euer Frtl. (Fürstlichen) Gn. (Gnaden) Schreiben vom 21. dieses, erst Montag frue empfangen, und daraus ersehen, das Sie eben einer Mainung wegen Vormundtschaft der Hoffmannischen Pupillen mit mir sein, man kan Euer Frtl Gn. in diesem Fall nicht praeteriren. Sonntag zu Mittag hab Ich, neben viel andern vornehmen Herrn und Dames bey dem Herrn Marggr: (Marggrafen) von Baden geessen, (sic) als der Cardinal Fürst von Auersperg, die Fürstin vnd selbige gesellschaft, soviel derselben als vnter die Leuth kommen; nachmittag habn wir gespihlt, vnd zum abend in wehrendem spihln komet bericht, wass massen der Herr *Graf Ban* von einem wildn Schwein umgebracht seye worden, vnd das die Frau Gräffin solches ihr May: dem Kaysser,¹ Fürsten von Portia² und Auersperg³ geschribn habe, welches in der Warheit auch also ist, so wohl ein unglückseliger todt vor einen so praffen Cauaglier; die particularitetn wie es aigentlich zugagn ist, waiss man nicht aigentlich, als wass derselbe sagt der die üble Zeitung gebracht, so aber nicht darbey gewessn, hat es auch sonst niemand gesehn, als einer seiner page. Er hat 5 wundn bekommen, eine im hals, welches den todt, dan er nicht ein halbviertelstunds darnach gelebt, so geschwind verursacht; 2 am bauch, und ein am schenckhel; der Graf Peter soll stündlich anhero komen, man sagt er vird anhalten Ban zu sein: man acht diessn todtfall nicht soviel *als wann ein gemeiner Mensch umgebracht wehre worden* Der Tuson (Toison arany-gyapju) vor Ihn ist schon zu Brüssel, vnd hat der Herold den tag nach St. Andrea von dannen hieher werts damit abraisn solln; auss Rath etlicher meiner guten Freund, vnd weil der Graf von Pötting geschribn, das die Spanier es übel aufnehmen, das ich mit meiner präntension ausseze, habe Ich Ihr May(estät) und den Herrn Oberst Hoffmaister gebettn mich auf ein neues zue recommandirn, welche Sie versprochn habn zuthun, eben wegen desselbn so vor den Gr von Zerín kommnt ist, also muess ich die effectn erwartn, bitt Euer Fürst Gn(aden) solch mein Begehrrn in gehaim zu haltn vnd wann sie ohne das dem Gr. von Pötting nach Spanien schreiben Ihm zu repräsentirn das E. F. Gn. es auch gern sehn werdnt, das Er meiner Interesse sich annehme

Unterth(änigst) gehors(amster)

Wien, 26 9-ber 1664.

Leslie.

(A herczeg Dietrichstein-féle nikolsburgi levéltárból.)

¹ A bécsi titkos levéltárban nincs meg.

² A hg. Portia-féle levéltárban Karinthiában nem akadtak rá.

³ A hg. Auerspergek levéltára ez időtájt hézagossá, széthordták.

KULTSÁR ISTVÁN LEVELE GUZMICSHOZ.

Édes Barátom!

Ime küldök 2 Mappát, hogy a Collega Olvasóknak is legyen. Már hamarabb akartam volna írni s tudtára adni, mely kedvezesen fogadtatott hozzám küldött Poémája.¹ Nálam olvasták és pedig egész elragadtatással: Horvát,² Helmeczi, Kisfaludi, és mások, 's egészen feltüzesedve köszönik hazafiui munkásságát, 's azt óhajtják: Vajha még sok télen irjon illy tüzes, lelkes *Hymnust*. Én Öröm-Éneknek kereszteltem, mert igazi Paean.

Láttam Grittis is, 's már belőle újabban felgerjedett bennem az a bizodalom, hogy Endre³ derék Epopaeát készíthet. Ennek is köszönöm a nemzet nevében a Nyelv emelését 's *díszesztését* (sic). Tsak írjon, ha valami materialékban tudósításra leszen szüksége. Azon leszünk, hogy kívánságát teljesíthessük. Mindnyájunknak egy Öröme a Haza ditsőssége.

Ha, a mint hallom, szépen készítettnek a Confráterek (benczés növendékek) a Humariókban, Philosophiában, Mathesisban, ohajtanám, hogy korán legyen alkalmatosságok a Historiára, Diplomatikára, Publicum és privatum Jusra. Igy ezen szerzet Hazánknak 's magának ditsőségére igaz Tudós Társaság lehet, mellynek kiki örömmel tagja leszen.

Egy jó Barátom a *Prémás* (Rudnay) asztalánál annak *saját szájából* hallotta, hogy a Benedictinusok jól készítettnek a Tanításra, 's az Iskolákban jól tanítanak és magokat különben is tisztességesen viselik. — Ezt minden Benedictinus annyival is inkább örömmel hallhatja; mert egy más Szerzetről azt mondá, hogy rendetlen életük, tanulatlanok 's nem is jól tanítanak, úgy hogy jobb volna őket ismét cassalni. — Ezt azért írom; mert minden betsületes Ember örvendhet azon, ha róla jól szóllanak 's ezt meg is érdemelni ditsőség.

Pest 30. Máji 1822.

Kultsár s. k.

U. I. Kérem, ezen 40. számú Ujságot adja által Főtisztelendő Tihonyi Apát úrnak. — Méltóságos *Főapát Úr* tett figyelmetessé ezen levél el maradására. Vég nélkül örvendtem levélkéjének, és úgy fogom tartani, mint szent Reliquiát. Különösen fogok írni Ő Nagyságának. — Most a dolog többet nem enged. K.

Eddig a levél, melyhez csak annyit jegyzünk meg, hogy Kultsár maga is benczés tanárjelölt volt és 1782-ben a pozsonyi seminariumban theologus. A rend felosztatásakor 1786-ban világi tanár lett és mint ilyen Szombathelyen, Komáromban és Esztergomban működött. Ez utóbbi helyen a közvélemény Révay után legkitünőbb tanárnak tartotta.

Ezen levelét a pannonhalmi irattárból

közli: RÉCSEY VIKTOR.

¹ Kultsár ekkor a »Hasznos Mulatságok« és a »Hazai és Külföldi tudósítások«-at szerkesztette Pesten.

² István.

³ Horváth Endre.

A »TUDOMÁNYTÁR« ANTE ACTÁI.

Kölcsey, Kazinczy, Vörösmarty, Szalay László.

— Második és befejező közlemény. —

És a »Bimbókat« következőleg ismerteti: ¹

Bimbók. Irta Szalay László. Pesten, Trattnernél és Károlyinál 1831. 16-rétben 32 lap.

A' bimbó még nem virág, még nem gyümölcs, de ígér virágot, ígér gyümölcsöt. Az iskolájit még el nem hagyott, tizennyolcz évű ifjú, ki a Muzarion III. és IV. köteteire dolgozott Recensio által Olvasójában maga felől nagy reményeket támasztott, érzette, hogy zsenge Versei az egész közönség' figyelmét még nem kívánhatják, 's azokat iskolai barátjának, kihez ajánlása szól, és némelly másoknak kedvéért igen kevés példányokban, csak kézirat gyanánt, nyomtattatá le. Tekintsük a' kised munkát a' minek illik: — gyakorlásoknak.

Ajánlása két nyolczas stanzából áll: — »Miket az ihlés órájiban éneklék, vedd te, kinek keble rokon érzéseket táplál, búcsúajándékul. Felettem borúl az ég; engem el fog nyelni a' sír. Mondd ezt akkor: nyugodd édesen álmaidat.« — Beszéde nemes és tanult 's versei pompában kelnek, mert a' kevély zengésű szchéma azt inkább kívánta mint minden egyéb versnem:

Süvöltve kél az éji vész felettem,
Ifjuságomnak ege elborúl,
E' szív, e' lélek — minden vész körültem,
Miként az őszi lomb sóhajtva hull.
'S hűn mostan is, mindent bár elvesztettem,
Lángérzelemben e' melly érted gyúl

De nem jobban menne e a' második vers így: *Ifjú koromnak szép ege borul* — mert a' fület nem csapná meg hiatus (eg E Elb); s a második láb (*ságom*) jambus helyett trochéusi hangzású spondeust ad. — Nem jobban menne e az ötödik is így: *Még most is hű bár mindent elvesztettem* — mert a' sor így a' *bár* után vágányt kapna, 's *mindent bár elvesztettem* ok nélkül tér el a' törvény mellől.

'S mint jut egy ifjú költő arra, hogy *halált, koporsót* jövendőjön magának, midőn az élet' örömszakában él, az Olvasó nem értheti. Azok a' gyászkepek itt helyén kívül állanak. Lap 9—11 három Elégiát találunk, melly eggyütt térszen egy egészset és a' mely Elégia nevet csak azért visel, mert az Elegiák szchéáján, hexa és pentameterekben dolgoztatott. I. Még gyermek hallám magasztaltatni Mátyást, 's lángra lobbanva ezt kiáltám: Hazám olly nagy egykor, fényedért az én karom is fog majd tenni valamit, — Serdülék, 's az éjfé' rémjei közt is e gondolat tölté el lelkemet. III. Pest, messze egedtől, szellemed buzdíta

¹ M. T. Akadémia irattára 9/1831.

tűrni, 's türtem. Mennyéből tűnt fel, 's melly pillantatta! az Angyal, fel-szóla! 's álmin szép birodalma enyész. Hir, hon, oda minden! — Talán ez a dal értelme, mert a' Jelentést tevő nem pirul vallást tenni, hogy azt nem egészen érti. Melly *szellem* az? melly *szelleme Pestnek?* melly *Angyal* tanítja türni, távoly Pestnek egétől?

Epigrammájában szerencsésebb, mint egyéb darabjaiban. Illyen az, melly lap 8 és 21 áll; de itt sem értjük mit jelent az elsőbb, és kihez szól; és ha az Olvasóhoz, mi lehet a' mi ennek fény, néki örökre homály.

— A' Széchenyihez írottnak gyönyörű helyei vannak, 's az jól van gondolva, de a' feldolgozás nem jó:

Száguldj mén! megdobban az út és ló; lovag eltűn,
'S a kétép pályán biztos irányra ügyel.
A szem utána repül, s tükrén
Más más szenvedelem lánggal előntve lobog.
Csendesen áll Széchenyi, mivét állítja fel a' nagy
Művész nyugodtan, 's más remeg érte 's gyulad.

Mit akar mondani az epigramm? Többszöri olvasás után értjük, hogy ezt: A' Széchenyi által felállított löversenyt látni összegyüle a' sokaság, 's várja, hogy a' nyargalók induljanak. Nyugtalan várja a' költő is, 's felkiált: kezd futásodat paripa! S íme már dobog a' pálya a' lovak' körmei alatt — (dobog e a ló is?) A' lovag olly messzére haladott, hogy többé nem láthatni, 's a' bizonytalan pályán bizonyos reménnyel siet az irány felé — (irányra ügyel — nem szerencsés szólás, és hiattest ejt; inkább *iránynak ügyel* — vagy *iránynak üget* — még jobban *irányra siet*). — Szemeink keresik, 's keblünkben váltják egymást ellenkező érzésink (a' szem' tükrén ragyogó vegyületben lobog lánggal előntve más meg más szenvedelem — a' remény és a' rettegés.) — Széchenyi, a' nagy Alkotó, nyugodtan néz el munkáján, míg mi remegünk és gyuladunk, — örvendünk. — Látjuk, hogy az ifjú költőnek nem lelke, de keze még gyakorlatlan.

Még érthetlenebb egygy másik epigrammája, *Ballához*, lap 24., kivált hogy az igen gondatlanul van interpungálva:

Tibur megváltan Pestnek sybarita zajától
'S árnyaiban nyugalom kedveseidnek ölen,
Hölgy ragyogó menny tiszta szemében, hajnalajak, 's 'hol
Kény 's boldog gyönyörök lengenek, arczok ege,
Gyermek büszke, szilaj, haragos, mint egykoron atyja,
Lyánka tavaszszűgár, 's mint kegyes anyja szelid,
Kedv mosolyogva futó, lellegtelen álom az éjben,
Mért, mondj adsza, 's kiért áldozik ennyi gyönyör.

Az Epigramma valami illyet akar mondani: — Ballának mezei lakja távoly a' Pestiek sybarita zajától, te, ki boldog uradat 's asszonyodat nyugalom' árnyékába fogadod; — Ballának szép hölgye, kinek szeme hasonló a' kék éghez, ajka a' hajnalhoz; — Ballának kis fija, büszke, szilaj, haragos, mint egykoron atyád volt; — 's te kis leány, tavasz'

szép ságára, 's mint anyád szelíd; — mennyi boldogság együtt! és mint érdemelhete halandó ennyit?

Lap 25 egy dal áll, melyet az Olvasó nem ért ugyan, de szeret még is, mert a' mit benne sejt, az őtet megragadta:

Balassa áll oly komoran,
Oly néma-búsan, oly vadán;
Szem — szív-ben lángözőn,
'S előtte kalpag fényesen,
'S felette kolcsag kényesen,
Mint csillag égkörön.

Balassa ül, Balassa áll,
Balassa kél, Balassa száll,
'S zeng Esztergom alatt.
»Isten hozzád, te szerelem!
»Kény hozzád, hozzád gyötrelem
»Balassa búcsut ad.

»Édes nyugonni hókaron,
»Melly mellyen, ajak ajakon;
»Édes, de nem dicső!
»Nyugodtam én; elő te vész!
»A nap, ha mind homályba vész,
»Még büszke fényt lelő.«

És szállasz, hős, és szerte dúlsz,
És ónod hull, és véle hullsz
A' hív hív könnyet ejt.
'S a' háladatlan büszke hon
Új életet él halmodon,
'S híven, híven — felejt.

A dal értelme ez: — Balassa hölgye karjaiban, várának falai közt, hős lángokra lobban; már készen van menni; előtte kolcsagtollas kalpagja. Esztergom veszélyben; — e' gondolat töltötte el lelkét. Felszökik, 's ezt kiáltja: Hölgem! lakom! elhagylak benneteket. Édes nyugodni a' szerelem' karjaiban, ajakra szorúlt ajakkal, mellyre szorúlt mellyel; édes, de nem dicső. Elég volt eddig élnem tettek nélkül. És ha veszek is, úgy veszek mint a' nap, melly leszáll, de arany fényben száll le. — 'S repül a viadalra, dúlja ellenségeit, hullanak ónjai (golyóbisai); de maga is elhull. Hölgye híven siratja. Hát a Haza? Az új jobb életet él, minekutána Balassa által szabadula meg a' török igától, 's midőn azt várhatánk, hogy hálás hív tisztelettel fogja emlegetni, — felejtí őtet!

Valóban ezek a bimbók szép virágok, zamatos gyümölcsöket ígérnek, ha az ifjú kertész gyakorlani fogja magát, és arra szoktatni, hogy az egyszerűt a' csengő üresnek 's a' czifrának fel ne áldozza.

'S egy szót a' technikára nézve; ennek törvényeit nem tiszteli eléggé, sőt nem tagadhatja, hogy nem is ismeri Ottávájinak hetedik és nyolczadik sora mind az ajánlásban, mind a' hátul álló dalban tíz syl-labajuak, holott tizenegyeseknek kell vala lenniük, tizenegyesek lévén az első 's a' harmadik és ötödik sor, melly irtóztató hexameter ez:

Évek | boldog | gyermek | ség szép | évei | hányszor —

Tegyünk elébe egy monosyllabont:

Oh é | vek bol | dog gyer | mekség' | évei | hányszor

— 's a' vers jól fut, mert a' vers lábait nem foglalja el egy egy szó, 's a' caesurátlan vers caesurákat kapott.

Pesten, márcz. 21. 1831.

Kazinczy Ferencz.

Mikor ez az ismertetés felolvastatott, Vörösmarty felszólalt és a Nagy gyűlés határozatára utalt, mely szerint minden kritika ki van zárva a Tudománytárból.

Ennek következtében Kazinczy némileg megváltoztatta ismertetését és ezt az 1831. ápril 5-én tartott heti ülésen bemutatta, a melynek jegyzőkönyvéből azt látjuk, hogy Vörösmarty ezzel sem volt megelégedve s a gyűlés azt határozta, hogy »tétessék ez (a kivonat) most a levéltárba s terjesztessék majd a jövő őszi ülés elébe. Vörösmarty pedig adja az ő munkáját az ő vélekedése szerint.«

Ezt Vörösmarty 1831. április 18-án meg is tette. Levele, melyben álláspontját fejtette ki és ismertetése im itt olvasható:¹

Méltóságos előlülő

Tekintetes társaság!

Hogy Kazinczy Ferencz társunknak gonddal és jelesen dolgozott Recensioja ellenében ezen pusztá mutatóványokkal kilépni ne piruljak, a' Tekintetes Társaság megbízása mellett bátorított az e tárgyban dolgozott kiküldöttség véleményének útmutatása is, mely az elfogadás után már mint kötelező törvény a' kisebb rendű költeményekben egyenesen és világosan illynemű ösmertetést parancsol. Ez volt egyedül a' mi a múlt héti ülésben szóra kényszerített, ez oka most is, hogy számot adok külön vélekedésemről 's egyszersmind a' folyóirat felől némelly gondolatimat közlöm.

Azt vitatni, hogy a' Recensioik hasznosak, vagy talán szükségesek 's mennyire mulattatóbbak a' száraz kivonatnál, úgy vélem, most idején kívül van. Ezt akkor kell vala vitatnunk, midőn a' küldöttség munkája felolvastatott, de akkor igen rövid szóváltás után meggyőződünk annak valóságáról, hogy munka bírálat a' M. T. Társaság soha sem gyakorolhat veszedelem nélkül; mert vagy árt tekintetével a' szabad kifejlődésnek, vagy ha gyengék bírálati, tekintetét veszti. Mi történt azóta, hogy a' mit akkor valóán ismertünk, most kárhozatni kezdjük? Vagy mi fog történni, ha bizonytalanságunkban megmaradván további dolgozásainkat ítéletességekkel keverjük? Igen könnyen megeshető, hogy a' vidéki tagok, kik között az Akadémiai Recensióknak hatalmas ellenségeit ösmerünk 's

¹ M. T. Akadémia irattár 16/1831. sz.

közülünk azok, kik annak szinte nem barátjai, a' jövő nagy gyűlésben a múlt nagygyűlési végzést erejébe visszateszik .s dolgozataink nagy részét, mint annak meg nem felelőt 's azért haszonvehetlent, félre vetik. Elhallgatom, hogy bizonyos principium nélkül a' helybeli és külső tagok' dolgozásában semmi megegyezés nem lesz, a' mi a' folyóiratnak talán nem fog díszére válhatni.

Egy ok van, melly a Társaságot arra bírhatná, hogy a kiküldöttség' munkájától elálljon, az tudni illik, hogy abban olyak is kívántatnak, mellyeket a' Társaság mostani félszámúságában s némelly munkák' mineműsége miatt nem teljesíthet. A lehetetlenség tehát, a. munka közben mind inkább feltűnő 's néha meggyőzőhetetlen nehézségek, lennének az ok, melly bennünket a' nagy gyűlés végzéseitől elállni kényszerít. — Társaink, Professor Tittel úr a' múlt ülésben érintette, hogy tudományos munkákban is vannak helyek, mellyekből kivonatot adni lehetetlen; ezt talán egyebek is tapasztaltuk már 's vari okunk az állítás' valóságán megnyugonni; mert ki fog például olly munkákból, mint egy társalkodási szótár, vagy közhasznú ismértek Tára, mellyek magok is nagyobb részt kivonatok, ismét kivonatot készíteni? Némellyeket vagy egészen kiirni, vagy csak érinteni kellene, a' mi egyik sem kivonat, vagy minden esetre előbb meg kellene határoznunk, mit akarunk a' *kivonat* által értetni, hogy így ezen nevezet a' kivonhatatlan helyek rövid érintését is magában foglalná. De még így is hátra marad azon baj, hogy a' különben is félszámú társaság, mivel egy munkáról két tag ad kivonást, ismét felére, azaz negyedszámúra szorítatik.

'S ha mindezekből a' Tekintetes Társaság azt itéli, hogy a' pusztá kivonatok mellett maradni nem lehet, nincs egyéb hátra, mint azon elhatározó lépést tennie, hogy a' könyvkivonástól végképen elállván, Recenziokat írjon 's fogadjon el. Ezen határozásnak indító oka lenne, a' mit fölebb előadtam; azon nehézségek tudniillik, mellyek magokat munka közben mindinkább kimutatták. De hogy a' héti ülés a' nagy gyűlés jusait s tekintetét bitorlani ne láttassék, szükséges volna nyilván megemlíteni, hogy a' héti ülés ezen határozását míg a nagy gyűlés által helyben nem hagyatják, csak mint félerejűt a' külső tagokkal is közleni azért tartotta szükségnek, hogy tudják magokat mihez tartani dolgozataikban. Ez által a vidéki tagok is még jókor el volnának arra készítve, hogy a' kényszerítő okokból eredett változtatásnak a jövő nagy gyűlésben ne lennének ellenezői. Így talán remélhetnők, hogy mind a' hiába teendő munkától mind a' származható rendetlenségektől megszabadulunk.

Mihelyt a' könyvkivonatok helyett a' kritika elfogadtatik szükséges, hogy az teljes szabadságában vissza állíttassék. Ez pedig két nevezetes változást von maga után: 1. Kisebbitésére, azon káros befolyásnak, melylyet különben egy illy nyilvános Társaság kritikája okozhatna, megkívánató, hogy minden Recensionál a' bíráló neve alá legyen írva. 2. A' Recensio felolvastassék ugyan a' Társaság előtt; de abban a' szerző akarátja 's megegyezése ellen változtatást tenni nem szabad; mert senki sem fogja örömet olly munka alá írni nevét, melly meggyőződése ellen idegen gondolatokkal eltarkázva vagy csonkításokkal erőltetve van. —

Még az volna lehető, hogy minden tagnak kényére hagyatnék a' kiadott munkáról kivonatot vagy Recenziót készíteni 's így a' folyóiratban puszta kivonatok 's Recenziók vegyest jelennének meg, névvel ezek, amazok név nélkül.

Ebből látni, hogy itt szelíd vagy nem szelíd Recenzióról nem igen lehet szó. Olyan legyen, millyent kiki adhat 's nevéhez méltónak itél. Kívánatos ugyan, hogy az inkább kimélő 's szelíd igazító, mint talán méltatlanul bántó 's durva legyen; de szelidség 's durvaság nem mindenkor olly bizonyos határok, hogy azokat lánczczal kimérni lehessen, azoknak kiki fejében 's kebelében hordozza mértékét. Az sem segít. »*hogy munkáink kivonatok lehetnek ugyan tulajdonképen; de szabad legyen egy kis ítéletet is kapcsolni hozzá*«, mert az illy dolgozásban a' kivonat már csak mint rész, a' sokkal tágasabb értelmű könyvbírálat része, fog állani 's az illy félrendszabás csak neveli habozásunkat; mert senkinek bizonyos utmutatást nem ad.

Ezek voltak a' kiadandó Tudomány tárról gondolatim; legbuzgóbb óhajtasom pedig az, hogy vajha ezen kritikai folyóirástól csak addig is szabadok lehetnénk, míg a' társaság teljes számú nem lesz; különben megtörténhetik, hogy majd szüntelen azt fogjuk feszegetni, mít 's hogy írtak mások, míg magunk a' sok kivonás s kritikázás miatt semmit sem írhatunk. Minek literatúránk csekély 's hogy ugy mondjam, mező városának olly roppant nagy kritikai kapu? Hagynók a' bírálgatást inkább egyes írókra, kik azt nem országos társaság' nevében, hanem ön erejük' hatalmával gyakorolnák. A' helyett ítéletem szerint több hasznára válnék literatúránknak, nagyobb diszére a' Társaságnak ha Évkönyveinket sűrűbben töltenék eredeti értekezéseink, ha minden tag osztályához 's tehetségeihez képest külön munkáival is gyakrabban látogatná olvasóit; az alatt lassanként a' Társaság' tagjai is szaporodnának 's több váll több terhet megbírna. Tudom, hogy az alaprendszabások foglalatosságai közé teszik a' Társaságnak a' könyvbírálat is; de lehet-e e félszámú társaságtól mindazon munkákat megkívánni, mellyek az egésznek voltak elejébe szabva? Azonban ezen óhajtasom talán örökre óhajtas marad; a' dolog minden esetre a' nagy gyűlést illeti; de szükségesnek véltem elmondani, mert ámbár a' könyvkivonás és bírálás mellett némelly okaimat előadtam, teljes meggyőződéselem mégis mind a' kettőnek ellene van.

Vörösmarty m. p.

Könyvkivonat (vagy inkább könyvismertetés).

Bimbók. Irta Szalay László. Pesten 1831. Trattner és Károlyi Typographiájában. — Ajánlás Vásáros Naményi Báró Eötvös Józsefnek versekben. — Tartalma: Elegiak 's több apró versezetek mellyek' czímei így következnek: A' Vándor, a' Clarissa, Emlékezet Augusztához, gr. Széchenyi Istvánhoz, Hugo Victorhoz, Toldy Ferenczhez, X-hez, Aesthetikai keletiség, Széchy Istvánhoz, Ballához, Emlékezés Balassára, Ida, A' dalos, Vihar, Verseimhez. A' darabokat megelőzi ezen jegymondás:

A' mi sötét néked, nékem 's mellembé világos,
Ah de mi fény néked, nékem örökre homály.

Míndezekből mutatványúl kiírhatóknak tartjuk a' III. Elegiát, a »Vándor, Aesthetikai Keletiség, Emlékezés Balassára, 's Vihar« címűeket, melyek itt következnek:

III. Elegia.

Gyorsan 's gyorsabban dobog a' mell 's Pest te sötétlesz
 Szomszéd sziklatetőd' romjai' árnyaiban.
 Légy üdvez, üdvez háromszor! messze egedtől
 Szellemed élet adón lenge szívembe erőt
 Lenge felém, hogy tőrjek, erőt 's én balga türeik, hogy
 Ennyi türeseknek Vége ne lenne soha.
 Mennyiből tűnt fel 's milly pillantattal az angyal,
 Felszólal 's álímim' szép birodalma enyész.
 Szellemem eltévedt a' lányka' szemének egében
 'S ez magas üdvével. Nékem örökre lehúnyt.
 Hír, hon, kebleteken vélek csügghetni szerencsés
 'S most kétségbe esés furiakarral ölel.
 Künn áll csendesén és egyedül magas égben az ifjú
 'S kilobogott mellet néma keservbe merül.

A' Vándor.

Szendén kél a' csermely est dalával
 Búsán leng alá a' hús lebel
 Szunnyad a' szív édes fájdalmával,
 Édes nyugtan ver fel a' kebel.
 Kél a vándor és előtte lebben
 Tündér szárnyakon phantásia
 Clareus reszket a' szem' könnyüjében,
 Némán reszket az ajk Julia!
 Már hónapban áll; a száműzött itt
 Végre minden szemporrall rokon,
 A' sebes szívnek meleg fohászit
 Nem gunyolja a' tar sziklahon
 Mert szerelme édes érzetében
 Ide dőlt az olvadó kebel,
 Szent jel ég a' szírtnek tetejében
 És a szikla Juliát lehel
 Itt megáll az ifjú, égő arczczal
 Az imádott neven elsímül
 Köny remeg szemén olly csendes halkkal
 'S lángzón a' hideg porphirra hull.
 Alkonyúl 's a' gyermek még merően
 Wolmárnak magos lakára néz.
 Büszke kél ez a' távol ködében,
 Míg az éj' homályiban enyész?
 Csendes minden és az ifjú' szíven
 Elvonúl a' Melancholia
 És sötéten és mindig sötétben
 Dobog — Julia!

Aesthetikai Keletiség.

Vissza keletre megint! harsognak vissza nyugotról:
 Meglőn 's im Gyula már vissza Sirinba megyen.

Emlékezés Balassára.

Balassa ül olly komoran
 Olly néhabúsan 's olly vadan,
 Szem-szívben lángözön,
 'S előtte kalpag fényesen
 'S fölötte koleszag kényesen
 Mint csillag égkörön.
 Balassa ül, Balassa áll,
 Balassa kél, Balassa száll.
 'S zeng Esztergom alatt :
 Isten hozzád te szerelem
 Kény hozzád, hozzád gyötrelém
 Balassa bucsút ad
 Édes nyugonni hókaron
 Mell mellen, ajak ajakon
 Édes, de nem dicső.
 Nyugodtam én — elő te vész
 A' nap, ha mind homályba vész,
 Míg büszke fényt lelő
 És szállasz hős és szerte dúlsz,
 És ónod hull és vele hullsz
 A' hir hív könyet ejt :
 'S a' háladatlan büszke hon
 Új életet él halmodon
 'S híven híven felejt.

Vihar.

És itt ülök és kinézek
 Künn, mint zúg el a' vihar
 És a' felbőszült fergeteg
 Éjt 's napot egygyé zavar.
 'S hó te szállj és szél te hordjad,
 Zúgd siketté e' fület
 'S elmémet ha befagyaltad
 Fagylald kővé szívemet.
 Zúgj csak zúgj 's ha az apákhoz
 A jámbor ifjú leszáll
 Jőj el sivatag halmához
 'S mondj haláldalt álminál.
 Légy üdvez közel szürkület,
 Üdvez éj osztályomul!
 Hisz nincs köny, mely értem ered,
 Hisz nincs szív, mely értem gyúl.
 És itt ülök, és kinézek,
 Künn mint zúg el a vihar
 És a' felbőszült fergeteg
 Éjt 's napot egygyé zavar.

Közlí : Vörösmarty.¹

Kazinczy nem szólt többé ehhez az ügghöz, az őszi üléseken már nem vehetett részt, mert a cholera augusztus 22-én kiragadta az élők sorából. — Úgy látszik azonban, hogy később a gyakorlat neki adott

¹ Bemutattatott 1831. április 18-án. M. T. Akadémia irattár 16/1831.

igazat. A második Nagygyűlés ismét visszatért a »rendszabás« eredeti értelméhez s a kivonatok helyett ismét bírálatokat találunk a Tudománytárban. — Erről Schedel Ferencz a Tudós Társasághoz intézett levelében¹ következőleg szól:

»Miódön kritikai folyóiratunkból, mellynek kiadását egyenesen az Alaprajz hagyja meg a Társaságnak, az illető választottság' javaslata következtében kivonatok' gyűjteménye lett: ennek cziméül a »Tudománytár« szó fogadtatott el, 's pedig teljes igazzal, az t. i. olyan tár vala, mellyben minden, a' mivel bármely tudomány gazdagodott, bővült, felvilágosodott, mi által változott stb. a' kijött könyvekből, mellyek a' haladást szülik, kivonva feltaláltatott volna, 's ekkép a' tudományok' *realis* tárháza volt. A' dolognak praxisa mindazáltal ezen úton számtalan nehézségeket gördített elénkbe, 's így tapasztalásnak következése volt az, hogy a' második nagy gyűlésben visszatértünk ismét a' rendszabás értelméhez, 's az óta nem kivonat abbéli munkálkodásaink tárgya, hanem bírálat. Már itt nem annyira magát a' dolgot adjuk, hanem arról tudósítjuk az olvasót, arról ítélünk, befolyását, méltóságát, becsét igyekszünk meghatározni: az olvasóra bízván hogy, ha a' könyvet javaljuk, 's ha az olly tudományághoz tartozik melly őt érdekli, mellyhez ért, magához a' könyvhöz járuljon 's annak tárgyait önmaga merítse ki. Ezen megváltozott irány szerint, úgy látszik, változtatást kíván a' czím is: 's e végett, ha a T. Társaságnak úgy tetszenék, a' »Literaturai tár« nevet bátorodom ajánlani.«

Javaslatát nem fogadták el, a Tudománytár sorsa még ekkor sem dőlt el. Egy évre rá a Nagy gyűlés ismét azt határozta, hogy a folyóiratban az »előadás formája ne bírálható és vitatkozó, hanem inkább értesítő és közlő legyen« stb.

Közli: BÁRCZAY OSCAR.

KISFALUDY KÁROLY ÉS HUNKÁR ANTAL.

Az ötvenes évek második felében (1857-ben) hontmegyei Ipoly-szécsénkén lakó Jankovits Antal nagybirtokosnál lévén dolgom, ugyanakkor ott időzött rokon látogatás végett az »öregnek« nevezett Hunkár Antal is, Veszprémvármegyének 49-iki hazafias kormánybiztosa, s egyebek közt két esetet beszélt el a jelenvoltak élénk érdeklődése mellett, melyek egyikét Telepathia czím alatt a Pesti Hirlap f. é. október 12-iki Tárczájában közöltem volt, a másikat pedig itt jegyzem fel mint annyiból is érdekeset, hogy tárgya és anyaga Kisfaludy Károly nagynevű nemzeti

¹ M. T. Akadémia irattár 176/1832.

költőnk életéből képez egy kiszakított lapot. — A Hunkár Antal által komoly őszinteséggel előadott ezen eset tartalma következő vala:

»A huszas években én mint akkori királyi fiskus, állandó lakásomat Pesten tartván, egy általam átengedett szobában lakott Kisfaludy Károly barátom is, a kit, köztudomás szerint keményszívű atyja kitagadott, s így ő, miután a külföldről visszatért, 1817-től szintén Pesten telepedett volt meg, étkezni pedig a váci utczában levő, A hét válaszóhoz címzett fogadóba járt.

Egy borús őszi estén nevezett barátom épen szerény vacsoráját költé egy messzely borocska mellett a fogadó üres ebédlőjében, midőn az akkor szilaj kalandjaikról országszerte ismert több úri czimbora (Blaskovits, Keglevics, Jósa, Jankovits) tört be nagy zajjal az étterembe, s meglátván az asztal mellett egymagában ülő és borozgató Kisfaludyt, miután őt a maguk modorában mindenféle gúnynyal illették, gyalázatnak állítván, hogy a nemzet híres poétája ily csendben és egyedüliségben holmi rossz karcossal traktálkozik, kényszeríték őt az általuk bőven hozatott jóféle italokból velük sorban üríteni poharat, minden egyes pohártöltésnél hangosan kiáltván, hogy »hunczut a ki megnem issza.«

Kisfaludy megsokallván a túlságos vendégszeretetet, s tartván annak bekövetkezhető hátrányaitól, végre eltökélé, hogy kifog rajtuk s hogy gyorsan megérelelt szándékát keresztül vigye, kezébe veszi a messzelyes üveget s felállva ülőhelyéből erős hangon kiáltja »*hunczut a ki a borosüvegét megnem eszi*«, — s ezzel a messzelyes üveg nyakát leharapván, aczélfogai közt megörli és lenyeli, mi által a hetvenkedők, természetesen, levalának »fözve«.

Miután én erről a bravorról másnap reggel értesültem, sürgetve felkértem Kisfaludyt, menjen Stáhlyhoz, az országos főorvoshoz, és vizsgálta meg magát, illetőleg a gyomrát, a mit Kisfaludy, ámbár váltig állítá, hogy teljesen jól érzi magát, kedvemért megis tett, és mert Stáhly sem talált semmi komoly bajt, s mert a megtörténtén változtatni már ugysem lehetett, egy kis baráti megfeddés után, a különös bavourról többé szó sem volt.« Eddig Hunkár. De épen ez lehet oka annak is hogy ez az eset Kisfaludy Károly életrajzírójánál, tudtommal, felemlítve nincs. Daczára azonban, hogy ezt az esetet egy oly tekintélyes és köztiszteletben álló férfiúnak előadása szerint, minő Hunkár Antal vala, teljesen hitelesnek kelle tekintenem, mégis minthogy az elbeszélés idejétől közel egy félszázad folyt el, indokoltnak találtam a szintén jelen volt Jankovits Antal barátomat felkérni, vajjon ő is így emlékezik-e a dologra? mire tőle az eredetiben ide mellékelt igenlő választ vettem; csupán oly lényegtelen eltéréssel, hogy a palaczk nyakát Kisfaludy *fogadásból* harapta le, és rágta össze, s hozzáteszi említett barátom, hogy Kisfaludy ezt a bravourt nem csupán ezen egy esetben követte el, s ennek mint egyik főoknak tulajdonítja időelőtti elbetegedését és korai halálát.

Ide csatolom egyúttal a Jankovits Antal által f. évi október 27-ikéről hozzám intézve írt válaszlevélnek betűhű másolatát is, mely így szól: »Kedves barátom! Hunkár nálam több ízben fordulván meg

(az évet gondolom 1857-ben volt) mikor ő Kisfaludy Károlyról beszélt, a mit én előbbül is tudtam már, — hogy fogadásból egy palaczk nyakát leharapta, összerágta és lenyelte. — Nincs is kizárva az a lehetőség, hogy ilyféle bravourok okai is voltak egyrészen korai elbetegülésének és halálának. — Örvendezve vettem ismét jelét életednek, s leányom is látogatásomra itt lévén, küldöm közös üdvözetünket; őszinte barátod Jankovits Antal.«

PAJOR ISTVÁN.

SIMAI KRISTÓF ÉLETÉHEZ.

1777-ben Simait Kassára rendelik s 1778—1791-ig az ottani nemzeti iskola rajztanára volt.

A városban 1697-ben Orsolyarendű apáczákat telepít be Fenessy György, egri püspök, a kik egyuttal a leánygyermekok oktatásával is foglalkoztak. Az új tanrendszernek az apáczákkal való megismertetésével Eszterházy Károly, egri püspök 1779-ben¹ Simait bízta meg.

Nem részesült azonban Simai tudása ily méltóságban a kőműves-czéh és a városi tanács részéről. A czéh 1788-ban Simait bepanaszolja, hogy rajzbeli tanítása nem alapos s az inasok és legények két-három év alatt alig haladnak elő.

A tanács kapva-kap az alkalmon és siet *Kazinczy Ferenczet*, az iskolák főfelügyelőjét minderről értesíteni,² megtoldván azzal, hogy a városra, mely az iskolát költséges rajzeszközökkel is ellátta, tetemes terhet ró a rajztanár fizetése és lakása.³

Kazinczy nyilatkozatra hívja fel Simait s egyuttal megbízta Dittenhofer Károlyt, az elemi iskola felügyelőjét (»ortsaufseher hiesiger Normal-schule«), hogy őt a dolog iránt tájékoztassa.

Dittenhofer a kőműves mesterekhez s magához a czéhmesterhez fordul felvilágosítás végett s jelenti, hogy a panasz félreértésen alapul; a mesterek csak azt kérik, hogy azokat az inasokat, a kik számolni, sőt írni és olvasni sem tudnak, mentsék fel a rajzitanítás alól, mert a mesterek által az ilyenekre tett költségek úgyis hiába valók; a kiknek

¹ »Circa erudiendas methodo nationali moniales Cassovienses, quos dede-
rim sub hodierno ordines abbatissae earum. hic in paribus Dominationi Vestrae
submitto; conformiter proinde instruat P. Christophorum Simai.« Az egri püspök
rendeletének másolata Kassa város levéltárában 671. sz. a.

² Kassa város levéltárában 3008. sz. a.

³ A város 1790-ben a Simai szállására és pedig ablakrámkra, a pincze-
ajtó, kis szobaajtó, nagy szobaajtó, ambitus rekesz ajtaja javítására 49 frt
6 krt költ. K. v. lt. 2483. sz. a.

pedig elég készütségük és tehetségük van hozzá, azokat az ő óhajításuk szerint is szorítsák reá minél szigorúabban a tanulásra.¹

Simai nyilatkozata szerint a rajz-iskolát a jelzett évben a kőművesek közül csupán 2 inas s egy legény látogatta, a miért több ízben meg is kereste a czéhet s a czéhbiztosokat, hogy az ez irányban fennálló rendeleteknek eleget tegyenek. A mi a rajzitanítás tárgyait illeti, tanítja »initia architecturae, quinque ordines columnarum, modum aedificia delineata copiandi, quin et concipiendi conceptaque delineandi.« Tanításáért különben a királyi helytartótanács őt dicsérettel illette, midőn tanítványainak rajzait — három ízben — felterjesztette. S ha kőműves tanítványai legnagyobb része nem tanusít oly haladást, mint a többi rajztanulásra kötelezett czéhek tagjai, annak oka a hiányos készütségben rejlik, a mint azt neki Scheitel Lajos czéhmester beismerni kénytelen volt.

Kazinczy ezek után a tanácshoz intézett átiratában Simainak teljes elégtételt ad, kijelentvén, hogy rajztanári képessége minden bírálaton felül áll, mint a ki a bécsi rajziskolától nyert tudományáról bizonyítványt; sőt az iskola igazgatója, Schmutzer,² azzal ajánlta neki Simait, mint a ki az összes akkor ott tanult magyar művészek közt a legkitünőbb.³ Nem Simaiban van tehát az ok, hogy a rajzitanítás oly kevés eredményű, hanem az iskola szervezetlenségében s a tanulók hanyagságában.⁴

Simai⁵ ekközben írja színműveit; az »*Igazházi*«-t, mely 1790-ben

¹ »Von welehen man Hoffnung hat dem *Staa*te geschickte Männer bilden zu können.« Dittenhofer jelentése K. v. lt.-ában 3008. sz. a.

² »Ein Künstler, dessen Namen Rom, London, Paris und Petersburg mit Hochachtung nennt.« Kassa v. lt. 3378. sz. a.

³ »Als ein Mann anempfohlen worden ist, der sich durch Geschicklichkeit und Verwendung unter allen ungarischen dazumahl unterrichteten Künstlern herauszeichnet hat.« U. o.

⁴ »Zwar kann ich — írja Kazinczy a város tanácsának — nicht umhin es bekennen, dass ich selbst sehr wenig mit den Fortgang dieser Schule zufrieden bin, und lange schon den Wunsch bey dem Lehrer derselben geäußert habe, das die Schüler anstatt der häufigen Blumenstücken oder mauererischen Verzierungen die theils planwidrig, theils zu kaum etwas andern dienlich sind, als das ein junger Mensch, der in sich eine Anlage zum zeichnen fühlt und etwelche Stunden von seinem zweckmässigen Geschäfte wegstehlen kann, sich zerstreue, eigentlich in den einfachern Gründen der Architectur initiirt und so dann erst zu die Colonnaden gebracht werden soll: wenn ich aber bedenke, das er keine eigentliche Klasse, keine hiezu vorbereitete Schüler, keine ordentlich besuchte Unterrichts-Stunden hat, sondern vielmehr das seine Eléven meistens aus jungen Leuten bestehen, die zufrieden sind, wenn sie einige bouquets oder ein Korintisches Capital copiren und das Papier recht bunt roth und grün machen können, so sehe ich es für ganz natürlich an, das dem Lehrer der Muth sincke, und er den kleinen unordentlichen Zufluss in dem unterrichte, in was und in wie weit er unterrichtet werden will und kann.« U. o.

⁵ Simai jellemzéseül felemlitem, hogy az 1789-iki inséges év őszén (»in hac frumenti et salis caristia«) általa burgonyából süttött kenyeret küld a városi

jelent meg Kassán, Ellingernél; »*Váratlan vendég*« című színművét pedig a *Magyar Muzeumban* adta ki felvonásonként.

Az expiarista 1790-ben távozik Kassáról. Utódja Schrött Erazmus¹ Kazinczy utján azzal a kéréssel fordul a városi tanácshoz, hogy miután Simaitól Peuter »*Architectura civilis*« című 6 kötetes művét 20 frton átvette abban a reményben, hogy a város a tanuló ifjúság hasznára megveszi, térítsék meg neki az összeget.

Kazinczy Alsó-Regmeczen 1791. január hó 12-én kelt levelében² a kérelem teljesítését ajánlja.

1825-ben a már 83 éves Simai, mint körmöczbányai rajztanár bizonyos 500 frtnyi adósság behajtására kéri fel³ Kassa város tanácsát.

Ifj. KEMÉNY LAJOS.

BUDENZ JÓZSEF FOLYAMODVÁNYA.

Rezutsek Antal zirczi rendkormányzó perjelhez a székesfehérvári pöttanári állomásért:

(Szórol-szóra közölve.)

Főtisztelendő rendkormányzó Perjelség!

Mint itt Pesten tudtomra jött, a főtisztelendő rendkormányzó Perjelség mostanában a székesfehérvári gymnasium számára tanárt kíván a két classicus nyelv és irodalom előadására. Ha én aláírt, külföldi ember létemre, ez ügyben a főtisztelendő rendkormányzó Perjelséghez e levéllel intézkedni bátorkodom, csak azon meggyőződésben tehetem, hogy a főtisztelendő rendkormányzó Perjelség viszonyaimat és célaimat szíves tekintetbe venni méltóztatik.

Születésem szerint Hessen-Kassel választófejedelemségbe való, katolikus vallású, most 22 éves vagyok. Fuldában a gymnasiumi cursust bevégezvén, először a marburgi egyetemen egy évig, aztán a göttingain három évig classica philológiával s nyelvészeti tanulmányozásokkal foglalkoztam, míg folyó év martius havában, philosophiai doctoratusra a nyelvészeti és archaeologiai ágban a vizsgálatot letevén, elhagytam Göttingát, s május elején érkeztem Magyarországra. Főszándékom, melly ide vezetett, a magyar nyelv alaposabb tanulhatása és mivelhetése volt, miután már Göttingában akadt alkalmam, részint magyar akademikusok segítségével, annak tanulását megkezdenem.

tanácsnak kostolóba s ajánlja, hogy a nép nyomorának enyhítésére tegyék közhírré a dolgot. Kassa v. l. 2540. sz. a.

¹ Schrött festette a városháza lépcsőházában s egyik termében levő freskókat.

² Kassa város levéltárában 138. sz. a.

³ Kassa város levéltárában 132. sz. a.

Eddig pedig Debrecenben, s aztán Pesten időzván, figyelmemet kivált arra fordítám, hogy a magyar beszéd mind megérthetésében mind alkalmazhatóságában, a mennyiben lehetett, tökéletesítem magamat; s már, ámbár jól tudom, hogy e tekintetben távolról sem bírok azon folyékony-sággal s tökélylyel, melly épen a nyelvben születettet jellemzi, mégis reménylem, hogy idővel, folytatott erőködés mellett, e hiányaimat is sikerül betöltenem. Kivánságom azonban, csekély ismereteimet, classica philologiabeli tanítás által, a magyarhoni iskolák érdekében használhatni; s erre nézve, a tudósítás után, mellyet a székesfehérvári gymnasium felől vettem, bátor vagyok, a főtisztelendő rendkormányzó Perjelséghez azon kéréssel folyamodni, hogy, ha lehet, az illető tanári állomás betöl-tésében alázatos ajánlkozásomra tekintettel lenni méltóztassék.

Pesten, sept. 20-kán 1858.

Mély tisztelettel vagyok a

főtisztelendő rendkormányzó Perjelségnek
alázatos szolgája

Budenz József.

Mostani lakásom : Pest országut, 8-ik sz.

(Kivül Rezutsek Antal ezt írta a folyamodványra : 1858 sept. 22-én érkezett és Budenz Ur Székesfehérvárra póttanárnak kineveztetett.)

Ebből látható, hogy Rezutsek Antal, akkori zirczi rendi perjel, később apát, adott Magyarországbán biztos állást a magyar nyelv műve-lésében később nevezetessé lett Budenz Józsefnek, s így ő tartá meg az állás nélkül maradt nagy tudóst a magyar tudományosság számára.

Közli: s. — m.

JÁSZAY PÁL NAPLÓJA.

— Hatodik közlemény. —

21. *Szombat.* Reggel mindjárt Petrovichhoz mentem a Samu dol-gában, azután verseket irkáltam, B. Katinak egy levélkét küldöttem versekben, délután egy kevés ideig festettem, annakutána pedig a Sz. Pály Crim. Perét írtam. Igen szép tiszta meleg idő volt.

22. *Vasárnap. Pünkösöd 1. napján.* Reggel templomba mentem s communicáltam, délig templom után Szúnyogh Jósínál mulattam, délután elmentem Jakabfalvay Ferencz sz. bíróhoz, de őtet otthon nem találván, a nagy kaszárnyához mentem, a hol egy obestert temettek; ott Zsar-nayval, Sz. Iványival s később Kunch Lajossal és Palóczy Tamással összetalálkozván, ott néztük a temetést szinte 6 óráig, akkor haza jövé, egy darabig írtam, azután pedig a kis Ottiliával coquetiroztam. Estve ismét írtam. Délig igen nagy melegség volt; délután borongós esős. Estve sebes eső esett.

23. *Hétfő. Pünkösöd 2. napján.* Délig írtam s a gangon pipáz-